

Ensiauttajan taskuopas

Saija Naarajärvi, Tuomas Telkki

Ensiauttajan taskuopas

Saija Naarajärvi, Tuomas Telkki

Helsinki 2016

2. painos

© Suomen Meripelastusseura

© Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö

© Suomen Punainen Risti

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö
Ratamestarinkatu 11, 00520 Helsinki
www.spek.fi

ISBN: 978-951-797-593-3

Ulkoasu: Terhi Kannisto / Luminar Solar

Paino: Grano Oy, 2016

SISÄLLYS

Esipuhe	6
Tekijät	7
Oppaassa käytettäviä lyhenteitä ja käsitteitä	8
1. Tehtäväluokat ja operatiiviset tunnukset	12
• Tehtäväluokat	13
– Ensihoitotehtävä	13
– Liikenneonnettomuudesta tai liikenteestä aiheutuva tehtävä	16
– Onnettomuus tai vaarallinen tilanne	18
– Hengen ja terveyden suojaan kohdistuva tehtävä	19
• Operatiiviset tunnukset	20
2. Toiminta ensivastetehtävällä	24
• Tehtävään valmistautuminen	25
– Matkalla	26
– Kohteessa	26
• Ensivastetehtävän jälkeen	27
– Asemapaikalla	27
– Ensiauttajan hyvinvointi ja jaksaminen	28
• Toiminta tartuntavaaratilanteessa	29
• Tilannetietoisuus	30
3. Potilaan kohtaaminen	32
• Ensiarvio	34
• Välittömät hoitotoimet	35
• Tarkennettu tilanarvio	36
• Hätätilapotilas ensivastetasolla	37
• Haastattelu ja kirjaaminen	39

SISÄLLYS

4. Hoito-ohjeet/peruselintoimintojen häiriö	42
• Eloton potilas 700	43
• Tajuttomuus 702	49
• Hengitysvaikeus 703	52
• Rintakipu 704	56
• Muu peruselintoimintojen häiriö 705	58
• Aivohalvaus 706	60
• Ilmatie-este 711	64
• Vierasesineen poisto hengitysteistä	66
5. Hoito-ohjeet/sairauskohtaus	72
• Myrkytys 752	73
• Sokeritasapainon häiriö 771	75
• Kouristelu 772	78
• Yliherkkyyssreaktio 773	80
• Oireena ilmenevä sairaus	83
– Vatsakipu 781	
– Pää-/niskasärky 782	
– Selkä-, raaja- tai vartalokipu 783	
6. Vammapotilas	88
• Vammapotilaan kohtaaminen	89
• Ensiarvio ja välittömät hoitotoimet	90
• Tarkennettu tilanarvio	92
• Vammapotilaan tutkiminen	94
• Vammapotilaan hoito	96
• Häikämyrkytys (kaasumyrkytys 751)	100
• Palovamma 754, yllämpöisyys 755	102
• Paleltuminen, alilämpöisyys 756	108

7. Erityistilanteita	116
• Toiminta monipotilastilanteessa	117
• Potilasluokittelu (START-triage)	119
• Synnytys 791	120
• Kuoleman kohtaaminen ensiauttajana	126
8. Toimenpideohjeet	130
• 1. Defibrillaattorin elektrodien sijoittaminen aikuiselle ja lapselle	131
• 2. Hengitystien avaaminen ja nieluputken käyttö	132
• 3. Hengitystien varmistaminen i-gelin avulla	134
• 4. Palje-maskiventilaatio	136
• 5. Hapenantovälineet	138
• 6. Tukikaulurin käyttö	139
• 7. Paineside	141
• 8. Suuren ulkoisen verenvuodon tyrehtyttäminen	142
• 9. Infuusionesteen letkutus	146
• 10. Helikopterin laskeutumisen avustaminen	148
• 11. Hoito-ohjeen pyytäminen	149
Liitteet	152
• Liite 1: Ensivasteyksikön varusteet	153
• Liite 2: Esimerkkejä kirjauslomakkeista	156
• Liite 3: Erityiskorvattavat vaikeat ja pitkäaikaiset sairaudet (KELA-kortin koodit)	158
• Liite 4: Vaarallisten aineiden merkit	160
• Liite 5: Tuulen vaikutus ilman lämpötilaan	161
Alueeni tärkeät yhteystiedot	162
Muistiinpanoja	164
Lähteet	165

ESIPUHE

Ensiauttajan taskuopas on eri organisaatioissa ensiauttajana toimiville suunniteltu operatiivisen toiminnan työkalu, joka soveltuu myös ensiauttajien perus- ja ylläpitokoulutukseen. Opas sisältää yleiset ensivasteen toimintaperiaatteet sekä ensiauttajien kohtaamien potilasryhmien tutkimis- ja hoito-ohjeet tehtäväkoodeittain lajiteltuna.

Opas pohjautuu valtakunnalliseen ensiauttajien koulutusohjelmaan, jonka ovat kehittäneet kolme ensivastepalvelua tuottavaa vapaaehtoisjärjestöä yhteistyössä ensihoidon, sosiaali- ja terveysministeriön sekä HYKS-ERVA-alueen asiantuntijoiden kanssa.

Taskuoppaan toinen painos on päivitetty tuoreiden, tutkimusnäyttöön perustuvien hoitosuosituksen mukaiseksi. Lisäksi mukana on kokonaan uusia aiheita, kuten toimintaohjeet synnytyksen ja tartuntavaaratilanteen varalle sekä kuoleman kohtaaminen ensiauttajana. Päivitystyötä on osaltaan ohjannut myös oppaan ensimmäisestä painoksesta (2014) saatu käyttäjälähtöinen palaute.

Tekijät toivovat oppaan tukevan ensiauttajia niin konkreettisis-
sa äkillisesti avun tarpeeseen joutuneiden kohtaamistilanteis-
sa ja päätöksenteossa kuin osaamisen hallinnassakin.

Helsingissä 29. helmikuuta 2016
Saija Naarajärvi ja Tuomas Telkki

KIRJAN TEKIJÄT

Kirjoittajat

Naarajärvi Saija, ensihoitaja (AMK), ensivastepääkouluttaja, SMPS, ensivastekoulutuksen kehittämistyöryhmän jäsen

Telkki Tuomas, VTM, sairaanhoitaja (AMK), ensivastekoulutuksen kehittämistyöryhmän jäsen

Muut toimituskunnan jäsenet:

Piili Päivi, esh, ensiavun koulutussuunnittelija, SPR, ensivastekoulutuksen kehittämistyöryhmän jäsen

Virtanen Mikko, ensihoitaja (AMK), ensihoidon kenttäjohtaja, ensiavun ja ensivastekoulutuksen pääkouluttaja, SPEK, ensivastekoulutuksen kehittämistyöryhmän jäsen

Sisällön asiantuntija

Länkimäki Sami, ensihoidon vastuulääkäri, HYKS Akuutti/Ensihoito, Jorvin alue, anesthesiologian ja tehohoidon erikoislääkäri, ensihoitolääketieteen erityispätevyys, SSAI-ECC

OPPAASSA KÄYTETTÄVIÄ LYHENTEITÄ JA KÄSITTEITÄ

AED = puoliautomaattinen ulkoinen defibrillaattori

B-gluk = verensokeri (mmol/l)

COPD = keuhkohtaumatauti (chronic obstructive pulmonary disease)

GCS = tajunnan tason arviointimenetelmä (Glasgow Coma Score)

Ensiapu = äkillisesti sairastuneen tai loukkaantuneen auttaminen ilman välineitä tai vähäisin välinein, maallikon toteuttamana

Ensiarvio = välittömästi tilannepaikalle saavuttaessa tehtävä arvio tilanteen vakavuudesta ja mahdollisista vaaratekijöistä sekä ilman välineitä tehtävä potilaan peruselintoimintojen arvio (hengitys, verenkierto, tajunta)

Ensihauttaja = ensivastekoulutettu maallikko tai muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö (esim. pelastaja, poliisi, rajavartija)

Ensihoito = äkillisesti sairastuneen tai loukkaantuneen kiireellinen hoito ja kuljettaminen tarvittaessa hoitopaikkaan

Ensiavusteyksikkö = äkillisesti sairastuneen tai loukkaantuneen potilaan tavoittamisviiveen lyhentämiseksi hätäkeskuksen kautta hälytettävä yksikkö

Hoitaja = vähintään ensiauttajakoulutuksen saanut henkilö, joka vastaa potilaan tutkimisesta ja hoitamisesta ensivaste-tehtävällä

HT = hengitystaajuus (krt/min)

Hätäensiapu = auttamistoimenpiteet, joilla pyritään ehkäisemään hätätilapotilaan menehtyminen (esim. peruselvytys)

Hätätilapotilas = äkillisesti sairastunut tai loukkaantunut henkilö, joka on merkittävässä vaarassa menehtyä, joutua pitkään sairaalahoitoon tai saada pysyvän haitan

i-gel = hengitystien hallintaväline, joka asettuu geelikalvosimen avulla tiiviisti kurkunpään mahdollistaen potilaan hengityksen tukemisen sekä estää mahansisällön pääsyn keuhkoihin

iSBAR = jäsennelty raportointimenetelmä

LT/LMA = kurkunpääputki (laryngeal tube) / kurkunpäänaamari (laryngeal mask airway)

NRS = kivun arviointiin käytettävä numeroasteikko 0–10

Peruselvytys = painelu-puhalluselvytys (PPE) ja defibrillaatio (D) eli PPE-D

RR = verenpaine (mmHg)

Ryhmänjohtaja = tilanteen- / yksikön johtaja, kun tilanteessa toimii kaksi tai useampia ensivasteen hoitoparia

SpO₂ = pulssioksimetrillä mitattava valtimoveren happikylläisyys eli happisaturaatio (%)

START-triage = monipotilas- ja suuronnettomuustilanteissa käytettävä potilasluokittelumenetelmä (Simple Triage And Rapid Treatment)

OPPAASSA KÄYTETTÄVIÄ LYHENTEITÄ JA KÄSITTEITÄ

Tarkennettu tilanarvio = peruselintoimintojen vaiheittain etenevä tutkiminen ja hoitaminen välinein ja toimenpitein sekä tapahtumatietojen selvittäminen

Time-out = ensivastetehtävän aikana ryhmänjohtaja pitämä käskynjako- tai yhteenvetohetki. Toiminta keskeytetään time-outin ajaksi (pl. hengityksen tukeminen ja paineluelvytys)

TTymp = tärykalvolta mitattu lämpötila (°C)

Työpari = vähintään ensiauttajakoulutuksen saanut henkilö, joka toimii hoitajan työparina ensivastetehtävällä

VM = venturimaski

1

Tehtäväluokat ja operatiiviset tunnukset

- Tehtäväluokat 13
 - Ensihoitotehtävä 13
 - Liikenneonnettomuudesta tai liikenteestä aiheutuva tehtävä 16
 - Onnettomuus tai vaarallinen tilanne 18
 - Hengen ja terveyden suojaan kohdistuva tehtävä 19
- Operatiiviset tunnukset 20

Ensihoitotehtävä

Johtovastuu terveystoimella

Peruselintoiminnan häiriö

- 700** eloton (A, B)
 - 701** elvytys (A)
 - 702** tajuttomuus (A, B)
 - 703** hengitysvaikeus (A, B, C)
 - 704** rintakipu (A, B, C)
 - 705** peh: muu/äkill. heikentynyt yt (A, B, C)
 - 706** aivohalvaus (B, C)
-

Hapenpuute

- 711** ilmatie-este (A, B)
 - 713** hirttäytyminen, kuristuminen (A, B)
 - 714** hukkuminen (A, B)
-

Vamma (muu mekaaninen)

- 741** putoaminen (A, B)
- 744** haava (A, B, C, D)
- 745** kaatuminen (A, B, C, D)
- 746** isku (A, B, C)
- 747** vamma: muu (A, B, C)

1 TEHTÄVÄLUOKAT

Onnettomuus (ei mekaaninen)

- 751 kaasumyrkytys (A, B, C)
 - 752 myrkytys (A, B, C)
 - 753 sähköisku (A, B, C)
 - 754 palovamma (A, B, C)
 - 755 yllilämpöisyys (A, B, C)
 - 756 paleltuminen, alilämpöisyys (A, B, C)
-

Verenvuoto (ilman vammaa)

- 761 suusta (A, B, C)
 - 762 gynekologinen/urologinen (A, B, C, D)
 - 763 korva tai nenä (B, C, D)
 - 764 säärihaava tai muu (B, C, D)
-

Sairaus (liittyy löydös)

- 770 sairauskohtaus (B)
- 771 sokeritasapainon häiriö (A, B, C)
- 772 kouristelu (A, B, C)
- 773 yliherkkyysoireyhtiö (A, B, C)
- 774 muu sairastuminen (C, D)
- 775 oksentelu, ripuli (C, D)

Sairaus (ilmenee oireena)

- 781 vatsakipu (A, B, C, D)
 - 782 pää- tai niskasärky (A, B, C, D)
 - 783 selkä-, raaja- tai vartalokipu (B, C, D)
 - 785 mielenterveysongelma (C, D)
-

Sairaankuljetustehtävä

- 790 hälytys puhelun aikana (B)
 - 791 synnytys (A, B, C, D)
 - 792 varautuminen ensihoitotehtävään (C)
 - 793 hoitolaitossiirto (A, B, C, D)
 - 794 muu sairaankuljetustehtävä (D)
-

X, ei kuljetusta

- X-0 tekninen este
- X-1 kuollut
- X-2 terveydentila määritelty, ohjattu poliisin suojaan
- X-3 pyydetty kohteeseen muuta apua
- X-4 muu kuljetus
- X-5 terveydentila määritelty, ei tarvetta ensihoitoon tai hoitotoimenpiteisiin
- X-6 potilas kieltäytyy
- X-7 potilasta ei löydy
- X-8 potilas hoidettu kohteessa
- X-9 tehtävän peruutus

Liikenneonnettomuudesta tai liikenteestä aiheutuva tehtävä

Johtovastuu pelastustoimella

Tieliikenneonnettomuus

- 200 muu tai onnettomuuden uhka (A, B, C)
 - 202 pieni (A, B, C)
 - 203 keskisuuri (A, B, C)
 - 204 suuri (A)
 - 206 tieliikenneonnettomuus maan alla, pieni (A, B, C)
 - 207 tieliikenneonnettomuus maan alla, keskisuuri (A, B, C)
 - 208 tieliikenneonnettomuus maan alla, suuri (A)
-

Raideliikenneonnettomuus

- 210 muu (A, B)
- 212 pieni (A, B)
- 213 keskisuuri (A, B)
- 214 suuri (A)
- 216 raideliikenneonnettomuus maan alla, pieni (A, B)
- 217 raideliikenneonnettomuus maan alla, keskisuuri (A, B)
- 218 raideliikenneonnettomuus maan alla, suuri (A)

Vesiliikenneonnettomuus

222 keskisuuri (A, B)

223 suuri (A)

Ilmaliikenneonnettomuus tai -vaara

231 onnettomuus: pieni (A)

232 onnettomuus: keskisuuri (A)

233 onnettomuus: suuri (A)

234 vaara: pieni (B)

235 vaara: keskisuuri (B)

236 vaara: suuri (B)

Maastoliikenne

271 maastoliikenneonnettomuus (A, B, C)

Onnettomuus tai vaarallinen tilanne

Johtovastuu pelastustoimella

Rakennuspalo

- 401 rakennuspalo: pieni
 - 402 rakennuspalo: keskisuuri
 - 403 rakennuspalo: suuri
-

Liikennevälinepalo

- 411 liikennevälinepalo: pieni
 - 412 liikennevälinepalo: keskisuuri
 - 413 liikennevälinepalo: suuri
-

Räjähdys tai sortuma

- 441 räjähdys tai sortuma: pieni
 - 442 räjähdys tai sortuma: keskisuuri
 - 443 räjähdys tai sortuma: suuri
 - 444 räjähdysvaara tai sortumavaara
-

Vaarallisen aineen onnettomuus

- 451 pieni
- 452 keskisuuri
- 453 suuri

Ihmisen pelastaminen

- 480 ihmisen pelastaminen: muu
 - 483 ihmisen pelastaminen vedestä
 - 486 ihmisen pelastaminen puristuksista
 - 487 ihmisen pelastaminen ylhäältä tai alhaalta
-

Onnettomuustilanne: muu

- 492 onnettomuus maan alla: keskisuuri
- 493 onnettomuus maan alla: suuri

Hengen ja terveyden suojaan kohdistuva tehtävä

Johtovastuu poliisilla

Pahoinpitely, tappelu

- 031 ampuminen (A, B)
- 032 puukotus (A, B, C)
- 033 potkiminen, hakkaaminen (A, B, C)
- 034 tekotapa epäselvä (B)

Ensihoitoyksiköiden operatiiviset tunnukset

E

Ensihoitopalvelun yksikkö
Radioliikenteessä "ENSIHOITO"

HE

Sairaanhoitoalueen tunnus

1

Sairaanhoitopiirin aluetunnus

2

Yksikön tasotunnus

3

1

} Järjestysnumeroita, joista
jälkimmäinen ei ole käytössä
kaikissa sairaanhoitopiireissä

0	Lääkäriyksikkö	4	Siirtoyksikkö (hoitava)
1	Kenttäjohtoyksikkö	5	Siirtoyksikkö (ei hoitava)
2	Hoitotason yksikkö	6	Ensivasteyksikkö
3	Perustason yksikkö	7	Muu ensihoitopalvelun yksikkö

Pelastustoimen operatiiviset tunnukset

R

Pelastustoimen yksikkö
Radioliikenteessä "PELASTUS"

HE

Pelastustoimialueen tunnus

2x

Päivystävä päällikkö

3x

Päivystävä palomestari

P101

Yksikönjohtaja

P105

Yksikönjohtaja

Pelastusjohtoisia tehtäviä ovat yleensä tulipalot ja sellaiset onnettomuuksiin liittyvät tehtävät, joissa ihmisiä tai omaisuutta on edelleen vaarassa.

Poliisin operatiiviset tunnukset

PPoliisin yksikkö
Radioliikenteessä "POLIISI"**HE**

Poliisilaitoksen tunnus

Yleisjohtaja,
"Johto 1"

Päivystävä komisario

Kenttäjohtaja,
"Kenttä 1"

Päivittäistoiminta

Tilannejohtaja,
"Tilanne 1"

Yksittäinen tilanne

101

Partio

143

Partio

Poliisijohtoisia tehtäviä ovat yleensä tehtävät, joissa on selkeä väkivallan uhka tai on käytetty väkivaltaa sekä muut tilanteet, joissa ihmisen tai ihmisjoukon toiminta aiheuttaa vaaraa.

Muiden toimijoiden operatiivisia tunnuksia

B**Rajavartiolaitos****M****Puolustusvoimat****S****Sosiaalitoimi****V****Vapaaehtoisyksiköt**

Esimerkkejä:

B RH 100 = Rajavartiolaitoksen helikopteri

S LU XX = Päivystävä sosiaalityöntekijä

V KS 108 = Vapaaehtoisten meripelastusalus